

УДК 349.42

ПРО ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕНЬ У ЗДІЙСНЕННІ ВИРОБНИЧО- ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Я. Л. КОЛОМІЄЦЬ,

*здобувач кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

Сформульовано принципи правового регулювання обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Ключові слова: виробничо-господарська діяльність, принципи аграрного права, обмеження у здійсненні виробничо-господарської діяльності, сільськогосподарський товаровиробник.

Свобода здійснення виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників певним чином обмежується для гарантування відповідних публічних інтересів. Важливого значення має дослідження питання про принципи правового регулювання обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників, адже вони виступають засадами, орієнтирами, що мають враховуватися при нормативному впливі на відповідні види суспільних відносин за участю сільськогосподарських товаровиробників. Вивчення принципів правового регулювання зазначених обмежень має значну актуальність, теоретичне (для подальшого поглиблення теорії аграрного права) та практичне (для вдосконалення правового регулювання обмежень) значення.

В аграрно-правовій літературі охарактеризовано як галузеві аграрно-правові принципи [1, с. 56–61; 2, с. 14; 4, с. 7-8; 10, с. 15], так і принципи інституту виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників [2, с. 169-170; 9, с. 88]. Безпосередньо ж принципи правового регулювання обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності

сільськогосподарських товаровиробників предметом наукового аналізу поки що не були. Все це в сукупності вказує на новизну та актуальність теми запропонованої статті.

Мета статті – формулювання принципів правового регулювання обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Слід зазначити, що в спеціальній літературі принципами аграрного права пропонують вважати основоположні, вихідні засади (як нормативно закріплені у нормах аграрного права, так і виражені в інших його джерелах), що визначають характер і напрямки правового регулювання суспільних аграрних відносин [12, с. 341]. Звідси принципами аграрного права є керівні ідеї, основні засади, що становлять підґрунтя та визначають зміст цієї галузі права, напрямки регулювання різноманітних аграрних відносин.

У теорії аграрного права виділяються спеціальні, галузеві аграрно-правові принципи, що правда й тут однаковість серед дослідників відсутня.

Так, на переконання А. М. Статівки та В. Ю. Уркевича, до основних галузевих принципів сучасного аграрного права України належать:

- пріоритетність розвитку сільського господарства в народному господарстві України;
- свобода аграрного підприємництва, добровільність вибору форм й напрямків господарської діяльності в аграрному секторі;
- рівність учасників аграрних правовідносин;
- рівність усіх форм власності й організаційно-правових форм аграрного підприємництва;
- невтручання державних органів у виробничо-господарську діяльність аграрних товаровиробників;
- аграрний протекціонізм;
- демократизація системи управління сільським господарством;
- екологізація аграрних відносин [10, с. 15].

Як вказує В. М. Єрмоленко, серед принципів аграрного права слід

виділяти такі: забезпечення населення і промисловості безпечною та якісною сільськогосподарською сировиною; забезпечення продовольчої безпеки держави; урахування особливостей сільськогосподарської діяльності; вільного обрання селянами форм і напрямів сільськогосподарської діяльності; забезпечення рівності учасників аграрних правовідносин; підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектора економіки; забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства; пріоритетності соціального розвитку села; екологізації сільського господарства; гарантованості захисту прав сільськогосподарських товаровиробників; постійного удосконалення механізму правового регулювання аграрних відносин; запозичення позитивного досвіду правового регулювання аграрних відносин зарубіжними країнами [1, с. 56–61].

Отже, дослідники наводять доволі широкий перелік галузевих принципів аграрного права, при цьому вказуючи їх неоднакову кількість. Вирізняються вони й за змістовною спрямованістю, однак окремі з наведених переліків розглядуваних принципів є подібними, доповнюють один одного.

Окремо науковці виділяють і принципи виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Зокрема, до них пропонують відносити принципи: а) вільного вибору напрямків діяльності та спеціалізації сільськогосподарського виробництва; б) самостійного розпорядження виробленою сільськогосподарською продукцією та отриманими доходами; в) вільного вибору контрагентів; г) право на об'єднання з іншими суб'єктами господарювання, у тому числі аграрними товаровиробниками; д) самостійне планування своєї виробничо-господарської діяльності [9, с. 88]. Дещо інакше ці принципи викладено в підручнику «Аграрне право» [2, с. 169-170].

Проте безпосередньо принципи правового регулювання обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників у науці аграрного права поки що окремо не вивчалися. Охарактеризуємо їх.

Передусім вважаємо, що до таких принципів має належати принцип оптимального поєднання публічних та приватних інтересів при встановленні обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

На переконання А. М. Статівки, оптимальність інтересів становить вибір найкращих варіантів, що забезпечують реалізацію системи інтересів. Тому немає необхідності культивувати інтереси залежно від суб'єктів. Становлення ринкових відносин зовсім не припускає пріоритетність інтересів окремих осіб порівняно з інтересами держави [11, с. 88-89].

Викладене є цілком справедливим щодо встановлення обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Адже головною метою здійснення такої діяльності є отримання прибутку шляхом виробництва (вирощування) сільськогосподарської продукції, переробки власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізації. І саме в такій діяльності реалізується свобода аграрного підприємництва та вільний вибір форм виробничо-господарської діяльності. Саме в цьому полягають приватні інтереси сільськогосподарських товаровиробників у сфері виробничо-господарської діяльності.

З іншого боку, держава має дбати про публічні інтереси, стале землекористування й використання інших природних ресурсів у сфері сільськогосподарської діяльності, забезпечення населення країни у достатній кількості безпечною та якісною сільськогосподарською продукцією та продуктами харчування. Звідси окремі види виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників обмежуються. Ці обмеження визначаються шляхом нормативного закріплення відповідних заборон, умов чи зобов'язань щодо провадження тих чи інших видів діяльності у сфері сільського господарства. Саме в цьому проявляються публічні інтереси у сфері виробничо-господарської діяльності.

Отже, лише гармонійне поєднання названих публічних та приватних

інтересів при встановленні обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників дозволяє різноманітним суб'єктам досягати власних цілей при здійсненні такої діяльності.

Наступним принципом при встановленні обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників, як видається, є принцип законності.

Можна погодитися з тим, що зміст принципу законності становить система конкретних вимог, як-от: 1) загальність законності, що означає обов'язковість законів та інших нормативно-правових актів для всіх учасників суспільних відносин без винятку; 2) суворе дотримання закону усіма суб'єктами правовідносин; 3) верховенство закону в системі нормативно-правових актів; 4) реальність законності, тобто фактичне виконання вимог, закладених в юридичних нормах, учасниками правовідносин; 5) забезпечення рівності усіх перед законом; 6) встановлення дієвого механізму впровадження принципу законності в усіх сферах суспільного життя, створення системи гарантій, за допомогою яких би забезпечувалось повне дотримання принципу законності та ін. [6].

Принцип законності має важливе значення при встановленні обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Йдеться передусім про те, що самі ці обмеження у вигляді заборон, умов чи зобов'язань визначаються нормативно та закріплюються у відповідних актах законодавства. Оскільки вони формулюються у відповідних нормах права, то такі законодавчі приписи є обов'язковими для виконання (дотримання) усіма учасниками аграрних правовідносин, особливе місце серед яких займають сільськогосподарські товаровиробники. Будь-які обмеження у здійсненні виробничо-господарської діяльності, що не закріплені нормативно, не мають обов'язковості, а звідси можуть і не дотримуватися сільськогосподарськими товаровиробниками.

Важливе значення при встановленні обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників має принцип

пріоритету вимог екологічної безпеки. Вочевидь, що цей принцип є проявом реалізації галузевого аграрно-правового принципу екологізації аграрного виробництва на рівні субінституту обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності аграрних товаровиробників.

На переконання Т. В. Курман, екологізацію аграрного виробництва слід визначати як спеціальний принцип аграрного права, що знаходить свій прояв у встановленні в аграрному законодавстві та практичній реалізації екологічних нормативів, вимог і приписів як уповноваженими державними органами, органами місцевого самоврядування, так і самими аграрними товаровиробниками у сфері ведення сільськогосподарської виробничої діяльності щодо захисту довкілля, екологічного використання природних ресурсів, а також виробництва якісної та екологічно безпечної сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження [7, с. 113].

При здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарські товаровиробники мають суворо дотримуватися вимог екологічної безпеки. Така безпека визначається ч. 1 ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ [3] як такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

Вимоги екологічної безпеки при здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників мають пріоритет, тобто вони ставляться на перше місце й оцінюються вище за можливий прибуток, економічну вигоду сільськогосподарських товаровиробників, які вони можуть отримати від здійснення заборонених чи обмежених видів виробничо-господарської діяльності, оскільки йдеться про захист життя і здоров'я людини.

Викладене можна проілюструвати на прикладі заборони здійснення такої діяльності на окремих територіях, зокрема у зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок

Чорнобильської катастрофи (ст. 12 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27.02.1991 р. № 791а-ХІІ [4]). Такою заборонаю забезпечується пріоритет вимог екологічної безпеки й гарантується неможливість виробництва небезпечних для життя та здоров'я людини сільськогосподарської продукції й продуктів харчування.

Можна погодитися з тим, що досягти збалансованого, розумного й оптимального співвідношення між свободою підприємницької діяльності та її обмеженнями можна завдяки використанню принципу пропорційності [5, с. 6]. Розглянемо його сутність у сфері обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Даний принцип передбачає необхідність такого пропорційного, співрозмірного і достатнього рівня обмежень суб'єктивних прав, щоб при цьому зберігалася можливість здійснення прав інших осіб та суспільних інтересів. При цьому помірність обмежень суб'єктивних прав має досягатися пропорційністю обмежень відповідно до прав осіб з додержанням останніх та наданням їм, коли це є можливим, пріоритету перед обмеженнями. Справедливість щодо обмежень значною мірою досягається через пропорційність їх встановлення щодо всіх осіб, які є рівними перед законом та щодо своїх прав незалежно від будь-яких ознак [8].

Викладене є цілком справедливим й щодо обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Адже при звуженні їх суб'єктивних прав щодо здійснення ними діяльності з виробництва сільськогосподарської продукції, переробки власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізації йдеться передусім про необхідність забезпечення відповідних публічних інтересів. Ці публічні інтереси полягають у потребі гарантувати безпечність та якість вироблюваної сільськогосподарської продукції та продуктів харчування. Такі обмеження встановлені пропорційно щодо будь-яких сільськогосподарських товаровиробників, що мають однаковий правовий статус

(сільськогосподарських підприємств чи приватних підприємців, спеціалізованих сільськогосподарських підприємств) чи здійснюють однаковий вид виробничо-господарської діяльності (у сфері рослинництва чи тваринництва).

Відповідні заборони, умови чи зобов'язання щодо здійснення виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників мають бути такими, щоб в результаті реалізації суб'єктивних прав названих суб'єктів не спричинялася шкода навколишньому природному середовищу, здоров'ю та життю людини. Проте одночасно характер таких обмежень не має перешкоджати реалізації спеціальної аграрної правосуб'єктності сільськогосподарських товаровиробників.

А звідси виділення принципу співрозмірності (пропорційності) при встановленні обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників серед інших правових принципів є цілком обґрунтованим.

Таким чином, до принципів правового регулювання обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників належать: 1) принцип оптимального поєднання публічних та приватних інтересів; 2) принцип законності; 3) принцип пріоритету вимог екологічної безпеки; 4) принцип співрозмірності (пропорційності).

Перспективою подальших наукових розвідок у напрямку порушених проблем може бути використання отриманих результатів у майбутніх дослідженнях, а також класифікація обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Список літератури:

1. Аграрне право України : підруч. / В. М. Єрмоленко, О. В. Гафурова, М. В. Гребенюк та ін. ; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.
2. Аграрне право : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Жушман, В. М. Корнієнко та ін. ; за ред. В. П. Жушмана та А. М. Статівки. – Х. : Право, 2010. – 296 с.
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991р. № 1264-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. –1991. – № 41. – Ст. 546.
4. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок

Чорнобильської катастрофи : Закон України від 27.02.1991 р. № 791а-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – №16. – Ст.198.

5. Жушман В. П. Аграрне право України (в питання та відповідях) : навч.-практ. посіб. / В. П. Жушман. – Х. : Одіссей, 2011. – 200 с.

6. Козачук М. О. Свобода підприємницької діяльності та її обмеження в законодавстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / М. О. Козачук ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2011. – 18 с.

7. Комаришин Н. С. Принцип законності: поняття, особливості [Електронний ресурс] / Н. С. Комаришин. – Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3547/1/49-51.pdf>.

8. Курман Т. В. Екологізація сільськогосподарського виробництва як передумова його сталого розвитку / Т. В. Курман // Розвиток організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі : матеріали «круглого столу» (Харків, 13 червня 2014 р.) : зб. тез наук. доп. / за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Оберіг, 2014. – С. 112–114.

9. Майданик Р. Принцип співрозмірності (пропорційності) в цивільному праві України [Електронний ресурс] / Р. Майданик. – Режим доступу : <http://www.pravnuk.info/urukrain/902-princip-proporcijnosti-spivrozmiirnosti-v-civilnomu-pravi-ukra%D1%97ni-ponyattya-mezhi-umovi-zastosuvannya.html>.

10. Статівка А. М. Аграрне право (оглядові лекції, нормативно-правові акти) : навч. посіб. / А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич. – Х. : Юрайт, 2014. – 352 с.

11. Статівка А. М. Аграрне право та законодавство України: теоретичні проблеми розвитку / А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич // Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика : моногр. / А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич, В. М. Корнієнко та ін. ; за ред. А. М. Статівки. – Х. : ФІНН, 2010. – С. 10–32.

12. Статівка А. Н. Договори в агропромисловому комплексі України в умовах ринку : моногр. / А. Н. Статівка. – Х. : Право, 1997. – 240 с.

13. Чабаненко М. М. Роль принципів в аграрному праві / М. М. Чабаненко // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 19-20 верес. 2013 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 341–344.

Коломиец Я. Л. О принципах правового регулирования ограничений в осуществлении производственно-хозяйственной деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Сформулированы принципы правового регулирования ограничений в осуществлении производственно-хозяйственной деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Ключевые слова: производственно-хозяйственная деятельность, принципы аграрного права, ограничения в осуществлении производственно-хозяйственной деятельности, сельскохозяйственный товаропроизводитель.

Kolomiec Y. L. About principles of legal regulation limitations in the implementation of the economic activities of agricultural producers.

In this article the principles of regulation constraints in the limitations in the economic activities of agricultural producers.

Key words: industrial and economic activities, the principles of agricultural law, limitations in the implementation of the economic activities, agricultural producers.

Розширена анотація

статті Коломієць Яни Леонідівни на тему: «Про принципи правового регулювання обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників»

Kolomiets Ya. L., applicant for candidate's degree in law, Department of Land and Agricultural Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

An extended abstract of a paper on the subject of:

«On principles of legal regulation of restrictions on industrial and economical activity of agricultural commodity producers»

In the article the principles of legal regulation in the sphere of restrictions on industrial and economical activity of agricultural commodity producers are formulated.

Among these principles is primarily the principle of optimal harmonizing of public and private interests while imposing restrictions on fulfilling of industrial and economical activity of agricultural commodity producers. Only the balance between public and private interests under imposing the specified restrictions enables various subjects to achieve their respective aims while realizing industrial and economical activity.

Another principle applied under establishing restrictions on industrial and economical activities of agricultural commodity producers is the principle of legality. Restrictions such as prohibitions, terms and obligations are determined by legal rules and embodied in the respective legislative acts. As they are worded in rules of law such legislative prescriptions are binding upon all participants of agricultural legal relationships among which agricultural commodity producers have a significant place.

Under establishing restrictions on fulfillment of industrial and economical activities of agricultural commodity producers the principle of the priority of the

environmental safety requirements is of great importance. Such requirements under fulfillment of industrial and economical activities by agricultural commodity producers must take priority, since it concerns the protection of life and health of an individual.

In the case of abridgement of agricultural commodity producers' rights to carry out their activities connected with output of agricultural commodity, processing of domestic manufacture output and sales of products first of all it is necessary to secure the respective public interests. These interests lie in the necessity for ensuring safety and quality of output. The given restrictions are imposed on a pro rata basis with regard to agricultural commodity producers having the same legal status (agricultural enterprises or entrepreneurs, specialized agricultural enterprise) or carrying out the same kind of industrial and economical activity (in the crop production or animal breeding). Therefore the principle of symmetry (commensurability) in the case of imposing restrictions on carrying out industrial and economical activity of agricultural commodity producers was distinguished.

Key words: industrial and economical activity, the principles of agricultural law, restrictions on carrying out economical activity, agricultural commodity producers.